

פרק ג. הפסוקים א"ג. ונפן ונעל דרך הבשן ויצא עוג מלך
הבשן לקראתנו הוא וכל עמו למלחמה אדרעי. ויאמר ה'
אלי אל תירא אותו כי בידך נתתי אותו ואת כל עמו
ואת ארצו ועשית לו כאשר עשית לפיחון מלך האמורי
אשר יושב בחשבון. ויתן ה' אלהינו בידנו גם את עוג מלך
הבשן ואת כל עמו ונכהו עד בלתי השאיר לו שריד.

הפסוקים האלה כתובים כמעט מלה במלה בבמדבר כא. לגילה. כאן לא
כתוב „ואת בניו“ (במדבר כא. לה), לעומת זאת לא נזכרו בניו של סיחון
בבמדבר והם כתובים כאן. — ה ב ש ן. בשן במובן המצומצם מתכוון
לשטח הארץ בין הירמוד והחרמון בצפון ובין ים כנרת במערב והחרון
במזרח. במובן רחב יותר הוא כולל גם את החלק הצפוני של גלעד מן
היבק ואילך (הפסוקים יב; יג). — א ד ר ע י. היתה כפי הנראה עיר הבירה
השנייה, כיון שהיא נזכרת תמיד אחרי עשתרות (א. ד). — א ל ת י ר א.
כפי הנראה פחדו ישראל מפני ממדי הענק של עוג (השדה פסוק יא). —
כ א ש ר ע ש י ת. השה ב. לג והלאה. — ה ש א י ר. מקור. כמו ג. כד;
כה. מח.

פסוק ד. ונלכד את כל עריו בעת ההיא לא היתה קריה
אשר לא לקחנו מאתם ששים עיר כל חבל ארגוב ממלכת
עוג בבשן.

חבל ארגוב. לפי התרגומים ארגוב היא טרכונא, נראה שהם פירשו
ארגוב לשון ארץ גזירה מלאת אבנים, ועל כן זיהו אותה עם טרכוניטיס
(מיוונית „טרכון“). אבל הרי זאת (לדיה של היום) נמצאת יותר מדאי
צפונית־מזרחית (ויצשטיין, חור. 83). אין לקבוע כיום בדיוק את המקום.
יש מזהים אותה עם „ארגה“ (אבסביוס: או נומסט. ערך ארגוב); או עם
„רגבה“ (קדמוניות יוסף בן מתת' יג. טו. ה).

פסוק ה. כל אלה ערים כצורות חומה גבוהה דלתים
ובריח לבד מערי הפרזי הרבה מאד.

כל אלה. כל ששים ערים אלה. — חומה גבוהה. משה רבינו
מתאר עוד הפעם לפני העם את גודל הנצחון הזה ונפלאותיו של הקדוש

ברוך הוא, כדי שיצאו למלחמה העתידה ללא חת, ראה הלאה פסוק כא והלאה. — לבד. מתייחס אל ונלכוד (פסוק ד); כלומר לכדנו את ששים ערי המבצר, ומלבד אלה עוד הרבה ערים פרוות. — פרזי. משורש פרז (קרוב ל"פרש" שמשמעו להתפשט), משמעו המישור, השהו ערבית פִּרְזַי מישור. בניגוד למבצרים שהיו על ההרים הגבוהים, נקרא שטח המישור "פרזי"; פרזי הוא יושב המישור, ערי הפרזי הם הערים של יושבי המישור, ערי אכרים.

הפסוקים וז. ונחרם אותם כאשר עשינו לפיחון מלך
השבון החרם כל עיר מתים הנשים והטף, וכל הבהמה
ושלל הערים בזונו לנו.

כאשר עשינו. לפי ב, לד והלאה. המקור "החרם" מפרש את המלה "ונחרם" הקודמת, כמו בלטינית הגירונדיום באבלטיב (איוו. 280 גק 113). — מתים. כמלה עתיקה בלי ה' הידיעה, בשעה שהמלים הבאות כתובות בה' הידיעה (השהו באריכות אצל לוצטו לפסוק ב, לד).

הפסוקים חיי. ונקח בעת ההיא את הארץ מיד שני מלכי
האמורי אשר בעבר הירדן מנחל ארנון עד הר חרמון.
צידונים יקראו לחרמון שריון והאמורי יקראו לו שניר.
כל ערי המישור וכל הגלעד וכל הבשן עד סלכה ואדרעי
ערי ממלכת עוג בכשן.

לפני הסיפור על חלוקת הארץ שבעבר הירדן, נזכר בדיוק היקף השטח שנכבש אז. — בעבר הירדן. כמו בפסוק א, א (מבואר למעלה). — מנחל ארנון. ב, לו. — עד הר חרמון. כאן יש להוסיף לשטח הנזכר למעלה בפסוק ד, עוד גולן (ד, מג), שהשתרע עד חרמון. כיון שהשם חרמון לא היה ידוע לבני ישראל בעת ההיא, וקראו את ההרים הבלתי ידועים להם סתם "שיאון" (מקום מנושא ומרומם) (ד, מח), על כן היה צורך להזכיר במאמר מוסגר את שמותיו השונים של חרמון. — שריון. (תהלים כט, ו) כמו שריון (בשין ימנית) (ירמיהו מו, ד; נא, ג; סריון), דהיינו מגן. — שניר. בשיר השירים ד, ח ודברי הימים א ה, כג נזכר שניר ע"י חרמון; כפי הנראה שגם שניר הוא חלק של חרמון. התרגומים מתרגמים

שניר „טור תלגא“ (הר השלג). גם הערבים קראו לחרמון ג'בל את-תלג'; היום הוא נקרא ג'בל אש-שייך (הר הזקן). — פסוק י הוא המשך נאומו של משה רבינו, והוא מזכיר כאן את החלקים השונים של ארץ הכיבוש: (א) „המישור“, בפסוק ד, מג נקראת ארץ המישור, דהיינו המישור ההררי של מואב, שדה מואב (במדבר כא, כ), בלכה הדרומית, מחשבון או מידבא (יהושע יג, ט) עד לארנון; (ב) „הגלעד“, הארץ ההררית מדרום וצפון ליבק, דהיינו בלכה הצפונית וג'בל עג'לון; (ג) „כל הבשן עד סלכה ואדרעי ערי ממלכת עוג“, דהיינו כל הבשן, השטח מצפון ומזרח לגלעד; שייך לזה גם גולן (ג'ולן, גולניטיס העתיקה), שהרי ממלכת עוג השתרעה עד גשור ומעכה (ראה פסוק יד). מצד מזרח השתרעה ממלכת עוג עד סלכה, עכשו נקראת סלכד, מהלך ארבע או חמש שעות מזרחית לבצרה, מדרום לג'בל חורן ואדרעי. לדעת רבים אין זאת אותה העיר אדרעי הנזכרת בפסוק א, אלא עיר שהיתה יותר צפונית, הנקראת בפני הסופרים הערבים סורא, זֶרַח בפני נוסעים שבזמננו אדרע או אזרע, בקצה הדרומי-מערבי של לג'ה, בגדה הצפונית של ודי כנאואת. לפי תרגום השבעים מישור הוא שם עיר, וכן בספר היובלים כט, יד.

פסוק יא. כי רק עוג מלך הבשן נשאר מיתר הרפאים
הנה ערשו ערש ברזל הלה היא ברבת בני עמון תשע
אמות ארכה וארבע אמות רחבה באמת איש.

עוד הפעם מתאר משה רבינו במאמר מוסגר את קומתו הענקית וחזקו של האויב המנוצח, כדי להדגיש בזה את נפלאותיו של ה'. — מיתר הרפאים. ראה הלאה. — הלה. כמו הלא. — רבת וגו'. בקיצור „רבה“ (הגדולה), נקראה אחרי כן פילדלפיה, כיום עמאן, על יד ודי עמאן. — תשע אמות וגו'. בערך אורך של ארבע מטרים וחצי ורוחב של שני מטרים. קליריקוס משער שעוג צוה בכוונה לעשות לו מטה יותר גדולה מן הצורך, כדי להיראות לפני בני דורו והדורות הבאים עוד יותר ענקי, ומצביע על מקרה דומה של אלכסנדר מוקדון המסופר על ידי דיאוד. סיק. 95. 17. אם כן, מי שקשה לו להעלות על דעתו גובה ענקי כזה, יוכל לפרש לו את הענין כדעתו של קליריקוס. — באמת איש. לדעת הראב"ע, אמה של איש בינוני. רשב"ם מפרש: באמת איש שהגדיל כל צרכו. ייתכן

שהיו קיימות אמות יותר קטנות, וכיון שהגודל נראה מתמיה, היה צורך להוסיף את ההגדרה הזאת, כדי שלא יחשבו שהכוונה לאמות קטנות יותר. את הפסוק הזה הביאו המבקרים כמה פעמים. בתור „הוכחה“ כביכול נגד אמיתות ספר דברים. אחד המפורסמים מהם מעיר: כך מדברים רק על עתיקות, שמצביעים על שאריותיהם לשם הוכחת מהימנות הסיפור. הוא סבור שערש זה נתפרסם רק בזמנו של דוד, שכבש את העיר רבה, כמבואר בשמואל ב יב, ל. זאת היא גם דעת מבקרים כופרים חדשים. בכלל לא יכלו למצוא הסבר, כיצד הגיע הערש מבשן לרבת עמון כבר בתקופתו של משה רבינו. אולם על השאלה האחרונה השיב כבר הרמב"ן ז"ל תשובה קולעת מאד. מה שכתוב כאן „כי רק עוג נשאר מיתר הרפאים“ מתייחס לדעת הרמב"ן ז"ל (נגד דעת האגדה) לא אל אותם רפאים שהוכו כבר על ידי כדרלעומר, אלא עוג נשאר מאותם הרפאים שנשמדו על ידי בני עמון, כמבואר למעלה ב, כ והלאה. מרפאים אלה נמלט עוג, ונעשה אחרי כן מלך הבשן. העמונים החזיקו עדיין בערש ענק זה כמוזכרת, ומשה רבינו מזכיר את העובדה הזאת במאמר מוסגר. — לפי פירוש זה מוכיח הפסוק הזה את עתיקותו של ספר דברים. כי אדרבה, נראה שבשעה שדוד כבש את רבת עמון אחרי כן, כבר לא נמצא ערשו של עוג בעיר ההיא, שהרי בשמואל ב יב, ל נזכרת עטרת מלכם הגדולה ושאר השלל שלקח דוד מרבה, אבל ערשו של עוג אינו נזכר שם, ואין ספק שמזכרת עתיקה זאת היתה נזכרת שם, אילו היתה קיימת עדיין בתקופה ההיא. כיון שכאן בספר דברים מצביע על הערש הזה במלים „הלה היא“, יש להסיק מכאן, שספר זה קודם בכל אופן לתקופתו של דוד, ויש לדחות בהחלט את דעת המבקרים הכופרים, שספר דברים נתחבר חס ושלום רק בתקופת המלכים המאוחרת (תחת ממשלת חזקיהו או יאשיהו). יש מפרשים ערש כמו ארון מתים. אבל אין כל יסוד לכך (השוה שולץ).

הפסוקים י"ג, ואת הארץ הזאת ירשנו בעת ההיא
 מערוער אשר על נחל ארנון וחצי הר הגלעד ועריו נתתי
 לראובני ולגדי. ויתר הגלעד וכל הבשן ממלבת עוג נתתי
 לחצי שבט המנשה כל חבל הארנוב לכל הבשן ההוא
 יקרא ארץ רפאים.

משה רבינו ממשיך לספר כיצד חלק את ארץ הכיבוש בין שני השבטים

וחצי השבט. הבטוי „ירשנו בעת ההיא“ בפסוק יב מתאים לבטוי „ונקח בעת ההיא“ בפסוק ח. „ונקח“ מספר על הלקיחה מיד האויב. ו„ירשנו“ על התפיסה המוחלטת על ידי החלוקה לבעלים האמיתיים. כאן לא נזכר בפרטות מפני מה ניתנה הארץ הזאת דוקא לשבטים האלה. כיון שהסיפור בנוגע למאורע זה כבר כתוב במדבר לב והוא ידוע. — מערוער. כמו ב. לו. התרגום השומרוני מגיה גם כאן לשם השוואה „על שפת נחל“. — וחצי הר הגלעד. עד היבק, כלומר החלק הדרומי (ראה לפסוק י), השה במדבר לב. לרלח; יהושע יג. טרכח. — ויתר הגלעד. החלק שהיה מצפון ליבק. — וכל הבשן ממלכת עוג. הוא הבשן הנזכר בפסוק י. — שבט המנשה. (יהושע יג. כט). ה' הידיעה בשמות העצם. איזו. 277; אבל השה גק 125. — כל חבל הארגוב לכל הבשן. הוא יחס הקנין. כלומר כל חבל ארגוב של כל הבשן. השה יהושע יג. ל: „וכל חות יאיר... בבשן“ ומלכים א ד. ג: „חבל ארגוב אשר בבשן“. „כל הבשן“ כתוב כן בגלל הרישא של הפסוק. — ההוא יקרא. הפועל קרא כאן (וגם שאר מקומות) בנפעל ביחס-המכונה (נומיניטיב) הכפול. — ארץ רפאים. הארץ שהובטחה לאברהם אבינו בבראשית טו. כ. לדברי הרמבין ז"ל „ההוא“ כמו „אשר הוא“, אבל בדרך כלל אין אנחנו מוצאים ה' במונח של „אשר“ רק לפני פעלים. אולי הלשון „כל חבל... רפאים“ נוסף על ידי משה רבינו בשעת כתיבת התורה. כמו הפסוק הבא. ואינו שייך לעצם הנאום. לפי זה יהיה המשך הנאום „ולמכיר נתתי וגו'“. סמך לדבר אנחנו מוצאים ביהושע יג. כט-לא. אשר גם שם לא נזכרו רק חצי שבט המנשה ומכיר.

פסוק יד. יאיר בן מנשה לקח את כל חבל ארגוב עד גבול הגשורי והמועבתי ויקרא אתם על שמן את הבשן חות יאיר עד היום הזה.

יאיר לא היה מבני מנשה מצד האב אלא מצד האם (השה הראב"ע לבמדבר לב. מא), אף על פי כן, כיון שנחלתו היתה שייכת לשבט מנשה. הוא נקרא „בן מנשה“. המבקרים הכופרים הרבו להתקיף את הפסוק הזה. אמנם שטויארנגל מודה לפחות שהביקורת עומדת כאן לפני חידה שתומה. „אין להבין מה היתה הסיבה שהמחבר קבע את מקומם (של חות יאיר) בבשן“, כיון שמבואר בשופטים י. ד; מלכים א ד. יג; ובמדבר לב. לט

והלאה שחות יאיר הן בגלעד. אולם מצינו שהשם גלעד משמש לפעמים במובן מצומצם ולפעמים במובן רחב. במובן האחרון הוא מציין פעמים רבות את כל ארץ עבר הירדן המזרחית בכלל (השוה למשל במדבר לב. כט; יהושע כב. ט; שופטים כ. א; מלכים ב. י. לג; יחזקאל מז, יח ועוד). רק במובן המצומצם מתכוונים ב„גלעד“ רק אל השטח שהוא מצפון ומדרום ליבוק; יותר מזה, במדבר לב, לט הכונה בשם „גלעד“ רק לחלק מצפון ליבוק עד הירמוך. על כן יתכן שבאותם הפסוקים האומרים שחות יאיר נמצאות בגלעד, הכוונה לגלעד במובן הרחב. במדבר לב, מב מסופר עוד על כיבוש נובח שכבש את קנת ובנותיה. כאן לא נזכרו ערים אלו, ואפשר לומר כדעתו של הנגסטנברג (227ג), שנובח היה כפוף ליאיר והערים שנכבשו על ידו הוו חלק מחות יאיר. בזה מצאנו פתרון מספיק להבדל שבין פסוק זה לדברי הימים א. ב, כא והלאה. שם מוכח שחות יאיר במובן המצומצם לא היו אלא 23 ערים, בשעה שבפרשה שלנו (השוה עם פסוק ד) מבואר שהם 60 ערים. לאמיתו של דבר נזכר גם בדברי הימים (שם פסוק כד) שחות יאיר יחד עם קנת היו 60 ערים. הסברא שחבל הארגב היה שטח של ערי מבצר (פסוק ה), אבל חות יאיר היו רק כפרים, מסתמכת על פירוש בלתי מבוסס בתחלת של המלה „חות“. בשופטים י. ד נקראו חות יאיר להדיא „עירים“, דהיינו ערים. וגם במלכים א. ד, יג מבואר (לפי הפירוש הנכון של הנגסטנברג שם 234) שחות יאיר הן זהות עם חבל ארגב. חוה קרוב לשורש הערבי شور , שמשמעו לאסוף, לקבץ, יכולה לציין גם עיר מבצר (השוה גם הנגסטנברג עמוד 232 הערה). — עד גבול הגשורי והמעכה י. עד ולא עד בכלל. כלומר חות יאיר גבלו עם גשור וארם מעכה, שהיו עוד בימי דוד ממלכות ארמיות עצמאיות (גשור שמואל ב. יג, לז; טו, ח; מעכה שמואל ב. י. ו; דברי הימים א. יט, ו). כפי המבואר בדברי הימים א. ב, כג חזרו גשור וארם (אולי האחרון הוא ארם מעכה) וכבשו את חות יאיר מיד בני יאיר; אולם בימי השופטים חזר השופט יאיר וכבש בחזרה שלשים מן הערים האלה (שופטים י. ד), ובימי שלמה היו כל שלשים הערים שייכות לבני ישראל (מלכים א. ד, יג) כפי הנראה הצליח דוד המלך בנצחונותיו על הארמים (שמואל ב. י. ו והלאה) לחזור ולכבוש אותן בחזרה בשלימותן. — עד היום הזה, יפורש באריכות במבוא. לדברי רבי שמשון ב"ר רפאל הירש כוונת הביטוי הזה היא לומר ששם זה נתקבל על ידי ישראל, בניגוד לשם „נובח“ (במדבר לב, מב) שלא נתקיים לעיר קנת.

כמו שמצינו באמת בדברי הימים א ב, כג שהעיר נקראת קנת (השדה רמב"ן לבמדבר שם ומדרש רבה לרות ב, יג).

פסוק טו. ולמכיר נתתי את הגלעד.

ולמכיר. הכוונה לבני מכיר (במדבר לב, לט). — הגלעד. כמוכן החלק הצפוני הנזכר למעלה בפסוק יג. חלק זה ניתן למכירים בפרט מפני שהם כבשו אותו, כמסופר במדבר לב, לט.

הפסוקים טז-יז. ולראובני ולגדי נתתי מן הגלעד ועד נחל ארנון תוך הנחל וגבול ועד יבק הנחל גבול בני עמון. והערבה והירדן וגבול מכנרת ועד ים הערבה ים המלח תחת אשדות הפסגה מזרחה.

כאן חוזר משה רבינו על ציון נחלת בני ראובן וגד, משני טעמים: אחד, כדי לציין את גבולותיו יותר בדיוק ממה שזכר בפסוק יב, שנית, כדי להוסיף, שנתן את הארץ הזאת לשני השבטים האלה על מנת שיעברו חלוצים לפני אחיהם. לגבי מכיר לא נזכר תנאי זה, כיון שהוא היה רשאי לזכות בנחלתו מדין כיבוש, שכבש הוא בעצמו. — מן הגלעד ועד נחל ארנון. גלעד במובן של פסוק טו, החלק הדרומי, הוא הגבול הצפוני, בשעה שנחל ארנון מהווה את הגבול הדרומי. הרי זאת ממלכת סיחון כמו שציינו גבולותיה בסדר הפוך בפסוק ב, לו. הפסוק הוא מפרש לנו גם את הביטוי הקשה „תוך הנחל וגבול“, הוא מתכוון לומר, שזאת „העיר אשר בנחל“ שזכרה למעלה, שייכת גם כן לגבול, ז.א. לחלק בני ראובן. במקום „עיר אשר בנחל“ כתוב בספר יהושע יג, ט ושם פסוק טז „עיר אשר בתוך הנחל“. הביטוי הסמוך „ועד יבק הנחל“ מכוון ליבק העליון ומציין את גבול השטח ממזרח, כמו למעלה ב, לו. — והערבה. בפסוק טז לא צוינה רק הארץ ההררית מן הצפון עד לגבול הדרומי. בפסוק יז נוסף לשטח ההוא עמק הירדן, הערבה (הנקראת אל-רוד או אל-גהור), עד הירדן בתור גבול מערבי, ועד בכלל, כמו שיש לפרש על פי הדמיון ל„תוך הנחל וגבול“ גם „והירדן וגבול“ (וכן במדבר לד, ו, השדה רש"י שם על פי מה שאמרו חז"ל בגיטין ח א, וגם יחזקאל מז, יח וכן) — וכן ביהושע יג, כג: כז: טו, יב: מז: לדעת אהרליך „תוך הנחל וגבול“ וכן „הירדן וגבול“

פירושם, הנהר עצמו עם השטח המתרומם שעל גדותיו. — מכנרת. כלומר מים כנרת ואילך בצפון. היתה קיימת עיר בשם כנרת גם בנחלת בני נפתלי (יהושע יט, לה), שיתכן שהים נקרא על שמה; אבל כאן הכוונה לקצהו הדרומי של הים, כמו שמוכח ביהושע יג, לו (אולי היתה גם העיר כנרת בקצה הדרומי של הים). — ועד ים וגר. עד ים המלח בדרום. — תחת אשדות. מציין את הגבול הדרומי ביתר דיוק. — אשדות. במדבר כא. טו נזכר „אשר הנחלים“ דהיינו מקום שהנחלים נשפכים שם, כלומר מורד ההרים. באותו מובן יש לפרש אשדה (בש' צרויה), בלשון רבים אשדות (בש' צרויה) (אולי אשדה זהה עם אשדה הערבית). תחת „הפסגה“ יש להבין את ההרים הקרובים לים המלח, ששיפועם יורד כלפי קצהו הצפוני-מזרחי של ים המלח וכלפי הערבה. במדבר כא. כ נזכר „ראש הפסגה“ בתור חלק של המישור החררי „שדה מואב“, השוה שם. — מזרח. במזרח, אותו הדבר כמו „עבר הירדן מזרחה“ ביהושע יג, כו, ומציין את הערבה הנזכרת כאן בתור החלק המזרחי שלה.

וַיִּסְמְנוּ יַחֲזִיק. וַאֲצוּ אֶתְכֶם כַּעַת הַהִיא לֵאמֹר ה' אֱלֹהֵיכֶם
נָתַן לָכֶם אֶת הָאָרֶץ הַזֹּאת לְרִשְׁתָּהּ חֲלוּצִים תַּעֲבְרוּ לִפְנֵי
אֲחֵיכֶם בְּנֵי יִשְׂרָאֵל כֹּל בְּנֵי הַיַּל. רַק נִשְׁכֶּם וְטַפְכֶּם
וּמִקְנֵיכֶם יִדְעֵתִי כִּי מִקְנֵה רַב לָכֶם יִשְׁבוּ בְּעָרֵיכֶם אֲשֶׁר
נָתַתִּי לָכֶם. עַד אֲשֶׁר יָנִיחַ ה' לְאֲחֵיכֶם כַּכֶּם וַיִּרְשׁוּ גַם הֵם
אֶת הָאָרֶץ אֲשֶׁר ה' אֱלֹהֵיכֶם נֹתֵן לָהֶם בְּעֵבֶר הַיַּרְדֵּן
וְשַׁבְתֶּם אִישׁ לִירוּשָׁתוֹ אֲשֶׁר נָתַתִּי לָכֶם.

כעת מופנים דבריו של משה רבינו כלפי בני ראובן וגד, כדי להזכיר להם בעקיפין את התחייבותם, כמו שעשה גם יהושע (יהושע א, יב-טו). אבל כיון שמשה רבינו עשה זאת כבר פעם אחת (במדבר לב, כ"ד) ובני ראובן וגד כבר הבטיחו את הבטחתם באופן חגיגי (במדבר לב, כ"ז; לא), אם כן היה זה נראה כאי-אימון אם היה מזהיר אותם שוב בנוכחות כל ישראל. על כן הוא משמיע את הזהרתו בעקיפין, בצורת סיפור על האזהרה הראשונה. — כל בני היל. פירוש: רק אנשים ראויים למלחמה חייבים לעבור. רק כארבעים אלף מהם עברו את הירדן עם ישראל (יהושע ד, יב והלאה). — ומקניכם. נוסף כאן במאמר מוסגר „ידעתי ... לכם“, כיון

שלא נזכר כאן. כמו שבמדבר לב, שבני ראובן וגד דרשו את ארץ עבר הירדן המזרחי בשביל מקניהם, כיון שתוכן המשא והמתן ההוא שהתנהל בפני משה, אלעזר, הנשיאים וראשי העדה (במדבר לב, כ; כח) לא היה מתאים לנאום הנאמר בפני כל העם. על כן הדברים כאן נאמרו בצורה לכאורה כאילו משה רבינו מעצמו נתן להם את הארץ בהסכמתו של הקדוש ברוך הוא (ה' א' נתן לכם, פסוק יח), בהתחשב עם המקנה הרב שלהם. סטיות דקות כאלה מן הסיפור שבמדבר מוכיחות בעליל שמשה רבינו הוא הנואם, מחבר מאוחר היה כותב כאן (כמו למעלה א, כב) ויקרבו אלי בני ראובן, על פי הכתוב במדבר לב. — בעבר הירדן. כאן הכוונה מתוך מעמדו האישי של המדבר, השה למעלה.

הפסוקים כא"כב. ואת יהושוע צויתי בעת ההיא לאמר
עניך הרואות את אשר עשה ה' אלהיכם לשני המלכים
האלה בן יעשה ה' לכל הממלכות אשר אתה עובר
שמה. לא תיראום כי ה' אלהיכם הוא הנלחם לכם.

הכופר שטויארנגל (השה גם דילמן) סבור, שכיון שהצווי אל יהושע לא נצטווה על ידי ה' אלא להלן בפסוק כח, אם כן הפסוקים כא"כב, המזכירים כבר מקודם את הצווי הזה, יש לראותם חס ושלום כהוספה. אבל אין לו כלל כל הסבר, איזה טעם היה לכותב מאוחר, להכניס את שני הפסוקים האלה במקום זה! אך הלא כבר נזכר למעלה א, לו שיהושע נתמנה בתור מנהיג במקומו של משה רבינו. אכן שני המבקרים האלה אומרים שגם הפסוק ההוא הוא הוספה; אבל על פי מה שנתבאר כבר למעלה בפסוקים א, לז"ה, הרי זאת היא טעות גמורה. מלבי"ם כבר מעיר בצדק (על פי אברבנאל) שתפילתו של משה רבינו הנזכרת בפסוק כג והלאה, לא הציבה לה למטרה לבטל את גזירתו של הקדוש ברוך הוא (במדבר כ, יב) שגור שמשה לא יכניס את ישראל לארץ הקודש. משה רבינו בקש רק לקבל רשות להכניס לארץ, אחרי שימסור מקודם את ההנהגה ליהושע. אין בכך מן התימה אם בן מאה ועשרים ימסור התפקיד של כיבוש ארץ מידי עם צו וחזק לידי אישיות צעירה. על כן רומז משה רבינו עוד לפני שסיפר על תפילתו, שכבר מסר את ההנהגה לידי יהושע. הוא הודיע זאת בצורת סיפור על הצווי שהוא צוה אז את יהושע. בדומה לפסוק יח. אולם דבר זה לא

יתכן שנאמר אלא על ידי משה רבינו בעצמו. כל מחבר מאוחר לא היה רואה שום טעם להזכיר כאן את הצווי אל יהושע, ובדאי לא היה שום אדם מוצא צורך להכניס כאן פסוקים אלה — עיניך הרואות. העינים שלך הן הרואות, כמו ד, ג; יא, ז; כ, ד — ה' אל היכם. כיון שהאזהרה מכוונת כאן גם אל העם, כתוב לשון רבים; כמו כן בפסוק הבא הכוונה אל כל העם.

הפסוקים נכונה. ואתחנן אל ה' בעת ההיא לאמר.
אד' ה' אתה החלות להראות את עבדך את גדלך ואת
ידך החזקה אשר מי אל בשמים ובארץ אשר יעשה
כמעשיך וכנבורתך. אעברה נא ואראה את הארץ
הטובה אשר בעבר הירדן ההר הטוב הזה והלבנון.

ו את חנן. משה רבינו ברוב ענותנותו לא תלה במעשיו הטובים אלא בקש מתנת חנם (רש"י). — בעת ההיא. אחרי הנצחונות על סיחון ועוג היה משה רבינו סבור לזכות לחסדים נוספים. (רבינו אליהו מוילנא מעיר ש"בעת ההיא" נזכר עשר פעמים בנאום הראשון). — אד' ה'. אחרי הזכרת שם אדנות מנוקד שם הויה בניקוד אלהים על פי המסורת. ראה לויקרא א. א. תרגום השבעים מתרגם את שני השמות כאן ולהלן ט. כו שניהם בביטוי אחד המתאים לשם אדנות; גם בכראשית טו ב. וח מתורגם השם השני במושג האדנות; הרי שקראו גם שם הויה השני כשם אדנות. בספרי תנ"ך אחרים מוצאים אנו תרגום המתאים לה' אלקים כקריאינו; אך עיין שופטים טו, כח ושמואל ב ז, יח צורות אחרות של תרגום. כפי הנראה הניקוד לא היה ברור עדיין בידי אנשי אלכסנדריא. — אתה החילות. כיון שהתחלת להראות לי את גבורותיך, תן לי לראות גם את סיוע פעולתך. — אשר וגו'. משפט יחס מפרש את "גדלך וגו'". כלומר, בנוגע לגדלך וגו' הרי "מי אל וגו'"; אפשר גם לפרש שהוא מתייחס בתור פירוש אל "אד' ה' אתה וגו'". כלומר אתה אשר מי אל וגו' יעשה כמעשיך וגו'". השוה איוו. 331. — אעברה נא. צורת בקשה במקום תפילה (איוו. 228 גק 108). — ההר... הזה. כלומר הארץ ההררית הזאת. א. ז. — והלבנון. מזכיר אותו באופן מיוחד בתור שטח הרים חשוב ביותר. אבל השוה גם את התרגומים.

הפסוקים כ"ז. ויתעבר ה' כי למענכם ולא שמע אלי
 ויאמר ה' אלי רב לך אל תוסף דבר אלי עוד בדבר הזה.
 עלה ראש הפסגה ושא עיניך ימה וצפונה ותימנה
 ומזרחה וראה בעיניך כי לא תעבור את הירדן הזה.

ויתעבר. מלשון עבר. כלומר הרוגו פורץ. זה הוא הרוגו הניכר
 על ידי מלים תקיפות, כאן על ידי הקריאה: „רב לך אל תוסף“,
 שהפסיקו כל בקשה נוספת מצדו של משה רבינו. — למענכם. אני
 מסופק אם פירושו כמו „בגללכם“ (א. לז). למעלה מספר משה רבינו
 את העובדה ההיסטורית, שתלונותיו של העם גרמו לו בעקיפין שה' ירגו
 עליו. כי בקדש (במדבר כז, יד) היה זה העם שהיה הגורם הראשון לעונשו
 של משה רבינו. על ידי תלונות העם כעס משה רבינו ולא קיים את מצותו
 של הקדוש ברוך הוא כראוי, כמו שזכר גם בתהלים קו, לב. כאן לא גרם
 העם כלל ל„ויתעבר“, אלא אם כן נפרש אותו כעבר שבעבר, כלומר התעבר
 כבר, ונייחס אותו אל הגזירה הראשונה שנגזרה אז על משה, אך פירוש זה
 רחוק. על כן הנכון כתרגומו של רבי שמשון ב"ר רפאל הירש, שמתרגם
 „למענכם“ כמו „בשבילכם“, „לתועלתכם“ (וכן שולץ). על ידי פטירתו
 של משה במדבר, שנגזרה עליו על צון קל, הראה הקדוש ברוך הוא
 את קדושתו הנעלה שאין להתקרב אליה, ככתוב במדבר כ, יג. כמו שעשה
 גם במות נדב ואביהוא (ויקרא י, ג). מאורע זה היה צריך לשמש
 מוסר־השכל תמידי לישראל, ועל כן לא קבל ה' את תפילתו של משה
 רבינו. — אל תוסף דבר. כמו לדבר (איזו, 285 גק 114). — ראש.
 כלומר אל ראש. — הפסגה. במדבר כז, יב: הר העברים, דברים לב, נט:
 הר העברים הר נבו, להלן לד, א: הר נבו ראש הפסגה. במקום השני מציין
 „נבו“ הר מסויים של הרי העברים, ובמקום השלישי נקרא אותו ההר אחד
 מראשי הפסגה. נראה שהפסגה היא חלק מהרי העברים. כאן כתוב ראש
 הפסגה בלי ההוספה „הר נבו“ (השה גם במדבר לג, מז). — ימה וגו'.
 כלומר לכל הרחות.

פסוק כח. וצו את יהושע וחזקיה ואמציהו כי הוא יעבור
 לפני העם הזה והוא ינחיל אותם את הארץ אשר תראה.

ו צו וגו'. כיון שכבר נגזרה הגזירה לחלוטין שאתה צריך למות
 במדבר, הגיע הזמן, שתצוה ליהושע את האזהרות שנצטווית למסור לו

במדבר כז. יט. מקום זה מניח בהחלט, שיהושע היה כבר מיועד מקודם להיות ממלא מקומו של משה רבינו. — וחזקה ואמצהו. ההוצאה לפועל של צווי זה בדברים לא. זכג. — אשר תראה. כלומר שלא תזכה אלא לראותו לבד.

109 קט. ונשב בניא מול בית פעור.

סיום הסיפור על ההתקדמות עד עכשו (כמו סיומו של הסיפור הקודם בא. מו: ותשבו בקדש וגו'), כדי להתחיל עכשו בדברי התוכחה. — בגיא. הוא מקום חנייתם של ישראל, המוגדר ביתר דיוק במדבר לג, מח והלאה. הציון הנוסף „מול בית פעור“, נוסף גם ד, מו ולד, ו „גיא“. ביהושע יג, כ נזכר מקום הנקרא בית פעור בנחלת בני ראובן. היתה זאת עיר בקרבת הפעור. במדבר כג, כח נזכר הר הנקרא פעור, אשר מראשו היה אפשר לראות את כל מחנה ישראל (השוה דילמן שם והנגסטברג בלעם ע' 249 והלאה).

דעת

אתר לימודי יהדות ורוח
www.daat.ac.il